
ДӨРӨВ. ГЭР БҮЛИЙН ХАРИЛЦААНААС ҮҮССЭН ЗАРИМ ТӨРЛИЙН
ИРГЭНИЙ ХЭРГИЙН ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРИЙН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Судалгааг удирдсан:

С.Сүхбаатар

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга,
Хууль зүйн ухааны доктор (LL.D)

Судалгааны багийн бусад гишүүд:

Б.Энх-Амгалан

Х.Санчир

Эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Судалгааг захиалагч: Хууль зүй, дотоод хэргийн яам

Судалгааг гүйцэтгэж хүргүүлсэн огноо: 2022.12.30.

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ	127
НЭГ. ГЭР БҮЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ДАГУУ ШИЙДВЭРЛЭСЭН ХЭРГИЙН ТӨРӨЛ, ТООН ҮЗҮҮЛЭЛТ	130
ХОЁР. ГЭР БҮЛИЙН ХАРИЛЦААНААС ҮҮССЭН ЗАРИМ ТӨРЛИЙН ИРГЭНИЙ ХЭРГИЙН ШҮҮХИЙН ПРАКТИК	134
2.1. Гэрлэлт цуцалсан шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ	134
2.2. Эцэг тогтоосон шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ	136
2.3. Эцэг, эх байх эрх хассан шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ	137
2.4. Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулсан шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ.....	138
2.5. Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцсон шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ	140
ДҮГНЭЛТ, САНАЛ	142
ЗӨВЛӨМЖ	144
НОМ ЗҮЙ	145

УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална” хэмээн заажээ. Ингэснээр гэрлэлт бүртгэх, цуцлах болон гэр бүлийн холбогдолтой бусад харилцаанд гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг хамгаалах төрийн үүргийг Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” хэмээн заасан. Төр энэхүү чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ олон улсын эрх зүйн хүчийг ашиглах арга механизмыг Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ.”¹, “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.”², “Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах эрхтэй”³ хэмээн тусгасан. Тухайлбал, Монгол Улс НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн конвенцын гишүүн орны хувиар тус конвенцод заасныг бүх талаар хэрэгжүүлж, гэр бүлийн харилцааны тогтвортой байдлыг хадгалах, хүүхдийн эрхийг хамгаалах, аливаа халдлага, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх зэргээр хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангах үүрэгтэй.

Монгол Улсын Их Хурлын 2003 оны 16 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын төрөөс гэр бүлийн хөгжлийн талаар баримтлах бодлого”⁴-д дэвшүүлсэн зорилтуудын нэг нь гэр бүлийг бэхжүүлэх, тогтвортой байдлыг хангах, гэр бүлийн харилцааны эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож, хүүхэд, эмэгтэйчүүд, ахмад настны эсрэг хүчирхийллийг таслан зогсоох явдал юм.

Гэр бүлийн тухай хууль 1999 онд батлагдан хэрэгжсэнээс хойших 23 жилийн хугацаанд тус хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтүүд нь салбарын харилцааг зохицуулсан бусад хуулийн шинэчлэлийг дагалдан хийгджээ. Тухайлбал, 2002 онд Иргэний хууль, 2011 онд Нотариатын тухай хууль, 2012 онд Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хууль, 2016 онд Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, 2018 онд Иргэний улсын бүртгэлийн тухай хууль, 2021 онд Соёлын тухай хууль батлагдсантай холбоотой нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг тус тус оруулсан байна.

Гэр бүлийн асуудал нь хувийн шинжтэй боловч нийгмийн үндсэн нэгж болдог учир гэр бүлийг төрөөс дэмжих, хамгаалах, гэр бүлийн харилцаанд оролцогчдын эрх, үүргийг нарийвчлан тодорхойлох, хариуцлагажуулах, гэр бүл дэх хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах, хүүхэд үрчлэлт, асран хамгаалах үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох зэрэг асуудлыг хуулиар зохицуулах шаардлага зүй ёсоор

1 Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг.

2 Мөн зүйлийн 3 дахь хэсэг.

3 Монгол Улсын Үндсэн хууль, 16-р зүйлийн 14 дэх хэсэг

4 Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн цахим сан <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=203094&showType=1> (Сүүлд үзсэн: 2022.12.12)

тулгардаг. Сүүлийн жилүүдэд нийгмийн амьдралд ихээхэн өөрчлөлт гарах болсон нь гэр бүлийн харилцаанд мөн нөлөөлж, тухайлбал гэр бүлийн асуудалд чөлөөтэй хандах байдал нэлээд ажиглагдаж байна. Үүний улмаас гэр бүл цуцлалт, гэр бүлийн гишүүд хоорондын маргаан, түүнээс үүдэлтэй хүүхдийн эрхийн зөрчил, гэр бүлийн хүчирхийлэл зэрэг таагүй асуудал ихсэх боллоо.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 2.5.8-д “Гэр бүл, хүүхэд залуучууд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг дээдэлсэн, нийгмийн бүх бүлгийн оролцоог хангасан хүний хөгжлийн цогц бодлого хэрэгжүүлнэ.” гэж заасан. Уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд “Гэр бүлийн тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/- ийн төслийг батлуулан гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих эрх зүйн орчныг бий болгох, шинэ төрлийн үйлчилгээг бий болгож нэвтрүүлнэ.” хэмээн тодорхойлжээ.

Дээр дурдсан нөхцөл, байдлыг харгалзан, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам 2022 оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөндөө “Гэр бүлийн тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/- ийн төслийг боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр тусгасан. Үүний дагуу хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн бодлогын хүрээнд, гэр бүлийн гишүүдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, шаардах эрхийг хангах, шүүхээр хэрэг, маргааныг шийдвэрлэх харилцааг боловсронгуй болгоход чиглэсэн судалгаанд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор энэхүү судалгааг гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго. Гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн зарим төрлийн иргэний хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэсэн шүүхийн практикт дүн шинжилгээ хийх замаар тулгамдаж буй зарим асуудлыг тодруулан, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар санал, зөвлөмж боловсруулахад энэхүү судалгааны зорилго оршино. Улмаар Гэр бүлийн тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)-ийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах ажилд дэмжлэг үзүүлнэ.

Судалгааны зорилт. Энэхүү судалгааны хүрээнд дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн болно:

1. Дараах төрлийн хэрэг, маргааныг 2017-2021 онд иргэний хэргийн шүүхээр хянан шийдвэрлэсэн тоон үзүүлэлтийг судалж, дүн шинжилгээ хийх. Үүнд:

- Гэрлэлт цуцлах;
- Эцэг тогтоох;
- Эцэг, эх байх эрх хасах болон хязгаарлах;
- Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах;
- Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцох төрлийн хэрэг, маргаан багтана.

2. Шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэн дүн шинжилгээ хийсний үндсэн дээр, практикт тулгамдаж буй асуудал (гэрлэлт цуцлуулах болсон шалтгаан; нэхэмжлэлийн шаардлагад тусгасан эсэхээс үл хамаарч гэрлэлт цуцлуулах маргааныг шийдвэрлэхдээ хүүхдийн тэтгэлгийн асуудлыг давхар шийдэж байгаа байдал; хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцож буй шалтгаан гэх мэт)-ийг тодруулж, цаашид авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний талаар санал, зөвлөмж дэвшүүлэх.

Судалгааны арга зүй. Гэр бүлийн хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэсэн анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг судалгааны объект болгон, баримт бичгийн судалгааны арга, хууль зүйн техник, хууль тайлбарлах арга, харьцуулалтын арга болон задлан шинжлэх ба нэгтгэн дүгнэх аргыг энэхүү судалгаанд ашиглав.

Судалгааны хамрах хүрээ. Тус судалгаанд, ШЕЗ-өөс гаргасан мэдээлэлд үндэслэсэн Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэл (Гэмт хэрэг, шүүн таслах ажиллагааны статистикийн үзүүлэлт тооцох аргачлалаар тооцсон мэдээлэл), шүүхийн шийдвэрийн цахим сан (shuukh.mn сайт)-д байршуулсан мэдээлэлд тулгуурлан, Монгол Улсын Гэр бүлийн тухай хуулийн дагуу шүүхээр шийдвэрлэгдсэн зарим төрлийн хэргийн шүүхийн шийдвэрийг хамруулсан болно. Үүнд, сүүлийн 5 жил (2017-2021 он)-д хянан шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрүүдээс Гэрлэлт цуцлах; Эцэг тогтоох; Эцэг, эх байх эрх хасах болон хязгаарлах; Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах; Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцох төрлийн хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэсэн анхан шатны шүүхийн шийдвэрүүдийг сонгож хамруулсан. Түүнчлэн судалгааны зорилт 2-д тухайлан заасан зарим асуудлыг тодруулах зорилтын хүрээнд дээр дурдсан 2017-2021 оны болон 2022 оны шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэж ашигласан. Харин асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчээр тогтоосныг хүчингүйд тооцох, гэр бүлийн гишүүдийн хамтран өмчлөх дундын хөрөнгө, хуваарьт хөрөнгийн холбогдолтой зэрэг гэр бүлийн эрх зүйн бусад маргааныг хянан шийдвэрлэсэн ангилалд багтах шүүхийн шийдвэрүүдийг энэхүү судалгаанд хамруулаагүй болно.

Энэхүү судалгаа нь шүүхийн шийдвэрийн агуулга, хэрэг хянан шийдвэрлэсэн ажиллагаанд хийдэг дүн шинжилгээ (хууль хэрэглээний хувьд хууль зүйн үндэслэлтэй эсэх, процессын болон материаллаг эрх зүйн зарчим, хэм хэмжээнд нийцсэн агуулга, хэлбэртэй эсэхийг тодруулах гэх мэт) -ээс өөр дурдах нь зүйтэй.

Судалгааны ажлын хүрсэн үр дүн. Энэхүү судалгаагаар Гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн зарим төрлийн хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэсэн сүүлийн 5 жил (2017-2021 он)-ийн шүүхийн практикийг судалж дүгнэн, тулгамдаж буй зарим асуудлыг тодруулж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар санал, зөвлөмж дэвшүүлсэн тайлан боловсруулсан. Үүний дүнд, Гэр бүлийн тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)-ийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах ажилд дэмжлэг үзүүлнэ хэмээн найдаж байна.

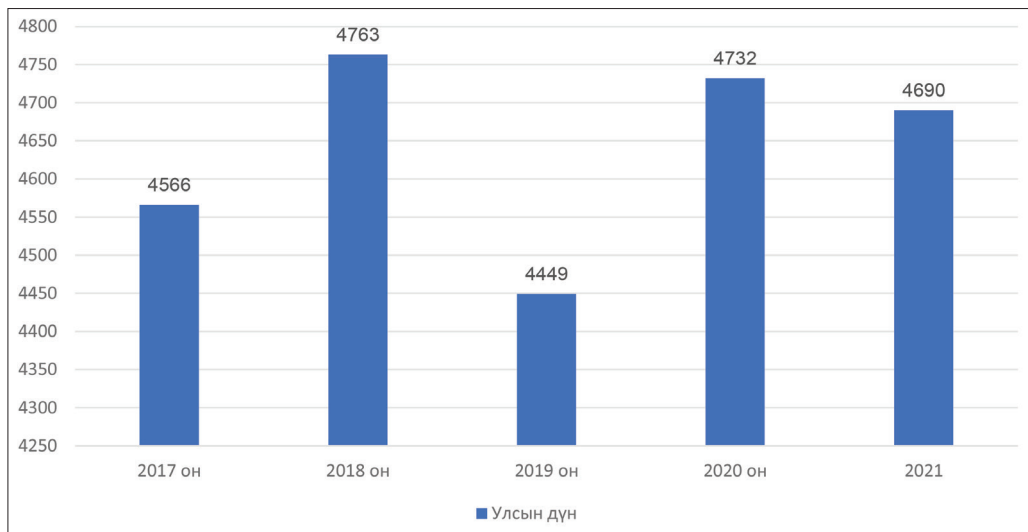
НЭГ. ГЭР БҮЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ДАГУУ ШИЙДВЭРЛЭСЭН ХЭРГИЙН ТӨРӨЛ, ТООН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд гэр бүлийн маргааныг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа нь ердийн иргэний эрх зүйн маргаанаас мөн чанар, маргааны зүйл, талуудын сэтгэл хөдлөл зэргээрээ онцлог ялгаатай байдлыг харгалзан үзэж бусад төрлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанаас ялгамжтай хуульчилдаг, зарим улсын хувьд бие даасан Гэр бүлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар зохицуулж байна. Манай улсын хувьд Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 12 дугаар бүлэгт Гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа гэж ялгамжтай байдлаар зохицуулахыг оролдсон ч хэт ерөнхий зохицуулалт, шүүгч, эвлэрүүлэн зуучлагчийн авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, хөндлөнгийн мэргэжилтнүүдийн оролцоо, шүүгчийн явуулах тусгай арга хэмжээг зохицуулаагүйгээс үүдэлтэйгээр ердийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанаас төдийлөн ялгагдахгүй байна.⁵

Гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг, маргаан нь иргэний хэргийн шүүн таслах ажиллагааны нэг хэсэг бөгөөд энэ төрлийн хэрэг, маргааны тоо жилээс жилд өсөж байна.⁶ Сүүлийн 5 жил (2017-2021 он)-ийн хугацаанд Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхэд шийдвэрлэсэн нийт 235 907 иргэний хэргийн 9.8% буюу 23 200 хэргийг Гэр бүлийн тухай хуулийн дагуу хянан шийдвэрлэжээ.

Гэр бүлийн эрх зүйн маргааны тоон үзүүлэлтийг сүүлийн 5 жилийн байдлаар авч үзвэл дараах дүнтэй байна.

График. 4.1. Гэр бүлийн тухай хуулиар шийдвэрлэсэн хэргийн тоо (2017-2021)

Эх сурвалж: ШЕЗ-ийн албан ёсны мэдээлэлд үндэслэсэн ҮСХ-ны мэдээлэл⁷

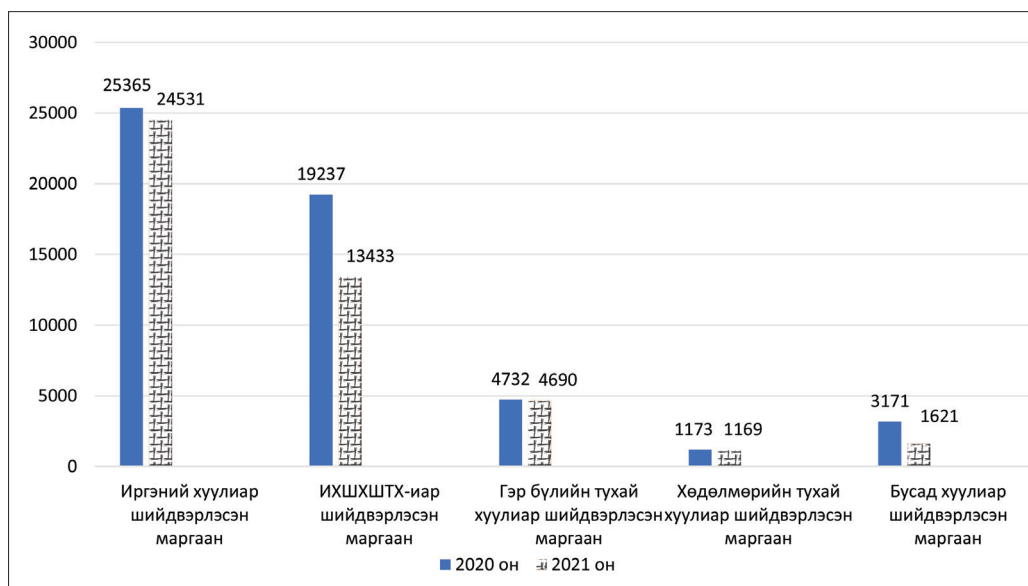
5 Улаанбаатар хотод гэр бүл, өсвөр насны хүний хэргийн дагнасан шүүх байгуулах тухай хуулийн хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгааны тайлан (ШЕЗ-ийн захиалгаар Хууль, эрх зүйн хөгжлийн хүрээлэнгийн гүйцэтгэсэн, хэвлэгдээгүй тайлан), (УБ, 2019), 72 дахь тал.

6 Мөн тайлан, 10 дахь тал.

7 Үндэсний статистикийн хорооны албан ёсны цахим хуудас, Холбоос: https://www.1212.mn/mn/statistic/statcate/573071/table-view/DT_NS0_2300_041V1, Сүүлд үзсэн огноо : 2022.12.15.

2017-2021 оны хугацаанд Гэр бүлийн тухай хуулийн дагуу шийдвэрлэсэн хэргийн дундаж үзүүлэлт нэг жилд 4640 байна. Үүнээс 2018 онд хамгийн олон буюу 4763 хэрэг шийдвэрлэсэн бол 2019 онд 4449 болж буурсан ч 2020 онд 4732 болж өсжээ. 2021 онд 2020 оноос 42 хэргээр цөөн буюу 0.9%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна. Гэвч 2021 оны байдлаар Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхэд Гэр бүлийн тухай хуулийн дагуу шийдвэрлэсэн хэргийн тоо 4690 буюу нийт шийдвэрлэсэн иргэний хэргийн 10.3%-ийг эзэлж байгаа нь сүүлийн 5 жилийн дундаж үзүүлэлт (жилд 4640 хэрэг буюу 9.8%)-тай харьцуулбал буураагүй гэж хэлж болно.

График 4.2. Шийдвэрлэсэн хэрэг

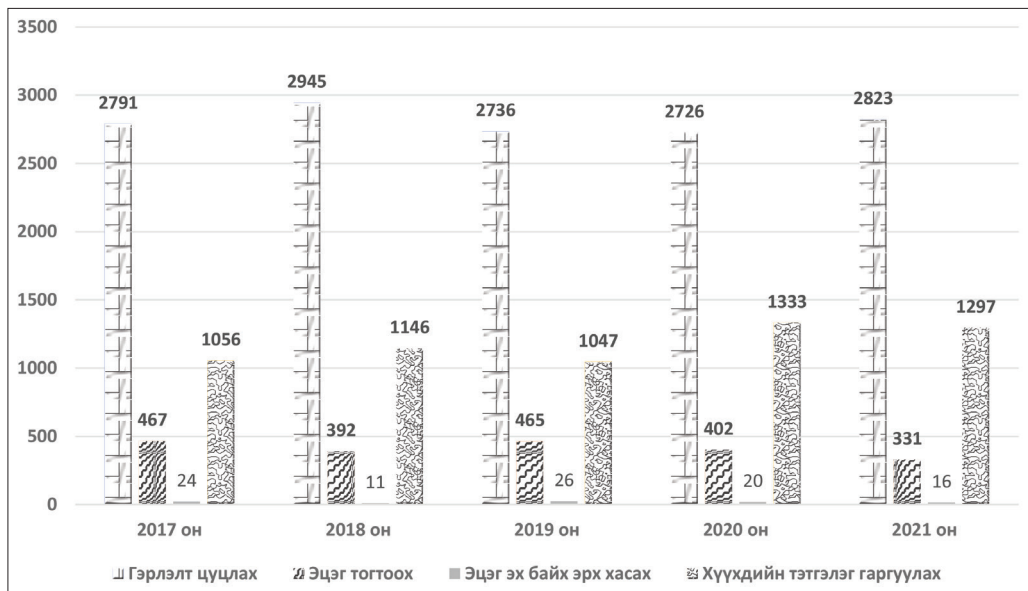

Эх сурвалж: Шүүхийн Ерөнхий зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан 2021 он⁸

Судалгаанд дэвшүүлсэн зорилтын хүрээнд, 2017-2021 онд Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээр хянан шийдвэрлэсэн Гэрлэлт цуцлах; Эцэг тогтоох; Эцэг, эх байх эрх хасах болон хязгаарлах; Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах; Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцох төрлийн хэргийн тоон үзүүлэлтийг авч үзье.

8 Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан 2021 он, Холбоос: https://www.judcouncil.mn/site/news_full/11991, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.12.20.

График 4.3. Гэр бүлийн тухай хуулиар шийдвэрлэсэн хэргийг төрлөөр ангилсан нь (2016-2021)

Эх сурвалж: ШЕЗ, Монгол Улсын шүүхийн тайлан, 2017-2021 он⁹

Сүүлийн 5 жилийн хугацаа (2017-2021 он)-д Гэр бүлийн хуулийн дагуу хянан шийдвэрлэсэн хэргийн 60.4 хувь буюу 14021 хэрэг гэрлэлт цуцлах, 25.3 хувь буюу 5879 хэрэг хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах, 8.8 хувь буюу 2057 хэрэг эцэг тогтоох, 0.4 хувь буюу 97 хэрэг эцэг, эх байх эрх хасах, 5.1 хувь буюу 1183 хэрэг нь бусад төрөлд хамаарах гэр бүлийн маргаан эзэлж байна.

2017-2021 онд гэрлэлт цуцалсан хэргийн тоо бусад төрлийн хэргүүдтэй харьцуулахад хамгийн их байна. Гэрлэлт цуцалсан шүүхийн шийдвэрийн тоон үзүүлэлтэд хийсэн дүн шинжилгээг Судалгааны тайлангийн II бүлгийн 2.1 дэх хэсгээс дэлгэрүүлж үзнэ үү.

2017-2021 онд эцэг тогтоосон хэргийн шүүхийн шийдвэрийн тоон үзүүлэлт жил бүр хэлбэлзсэн байдал ажиглагдав. 2020 онд өмнөх оноосоо 63 хэргээр, 2021 онд өмнөх оноосоо 71 хэргээр буюу 17.6% хувиар тус тус буурсан үзүүлэлттэй байна. Эцэг тогтоосон шүүхийн шийдвэрийн тоон үзүүлэлтэд хийсэн дүн шинжилгээг Судалгааны тайлангийн II бүлгийн 2.2 дахь хэсгээс дэлгэрүүлж үзнэ үү.

Эцэг, эх байх эрх хасах хэргийн хувьд 2017-2021 онд хэлбэлзсэн шинжтэй, 2018 онд өмнөх оноосоо дахин буурсан боловч 2019 онд дахин илүү өссөн байна. 2020, 2021 онуудад буурсан үзүүлэлттэй боловч энэ төрлийн хэргийн тоо бусад төрлөөс хамгийн цөөн хэвээр байна. Эцэг, эх байх эрх хассан шүүхийн шийдвэрийн тоон үзүүлэлтэд хийсэн дүн шинжилгээг Судалгааны тайлангийн II бүлгийн 2.3 дахь хэсгээс дэлгэрүүлж үзнэ үү.

9 Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан, 2017-2021 он, Холбоос: <https://www.jud-council.mn/site/news/22>, Сүүлд үзсэн огноо:2022.12.20.

Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн хувьд 2020 онд, өмнөх оноосоо 286 хэргээр буюу 27.3%-иар өссөн бөгөөд 2021 онд өмнөх оноосоо бага зэрэг буурсан үзүүлэлт ажиглагдсан. Хүүхдийн тэтгэлэг тогтоосон шүүхийн шийдвэрийн тоон үзүүлэлтэд хийсэн дүн шинжилгээг Судалгааны тайлангийн II бүлгийн 2.4 дэх хэсгээс дэлгэрүүлж үзнэ үү.

Хүүхэд үрчлэлтийг хүчингүйд тооцсон шүүхийн практикийг судлахдаа хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцож буй шалтгааныг тодруулах зорилт тавьсан. Үүнтэй холбоотой хэсгийг Судалгааны тайлангийн II бүлгийн 2.5 дахь хэсгээс дэлгэрүүлж үзнэ үү.

2020-2021 онд Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээр Гэрлэлт цуцлах; Эцэг тогтоох; Эцэг, эх байх эрх хасах болон хязгаарлах; Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах; Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцох төрлийн хэргийг шийдвэрлэсэн тоон үзүүлэлтийг мөн авч үзье.

Хүснэгт 4.1. Гэр бүлийн тухай хуулиар шийдвэрлэсэн хэргийн төрөл
(2020-2021 он)

№	Маргааны төрөл	2020 он	2021 он	Өөрчлөлт тоогоор	Өөрчлөлт хувиар
1.	Эцэг, эх байх эрх хасах	20	16	-4	20
2.	Эцэг тогтоох	402	331	-71	17.7
3.	Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах	1333	1297	-36	2.7
4.	Гэрлэлт цуцлах	2726	2823	+97	3.6

Хүснэгт 1-ээс үзэхэд, Гэр бүлийн тухай хуулиар шийдвэрлэсэн иргэний хэргийн тухайд, 2021 онд гэрлэлт цуцлахтай холбоотой 2823 хэрэг шийдвэрлэсэн нь өмнөх оноосоо 97 хэргээр буюу 3.6 хувиар өссөн; хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулахтай холбоотой 1297 хэрэг шийдвэрлэсэн нь 36 хэргээр буюу 2.7 хувиар, эцэг тогтоохтой холбоотой 331 хэрэг шийдвэрлэсэн нь 71 хэргээр буюу 17.7 хувиар, эцэг, эх байх эрх хасахтай холбоотой 16 хэрэг шийдвэрлэсэн нь 4 хэргээр буюу 20 хувиар, ... тус тус буурчээ.¹⁰

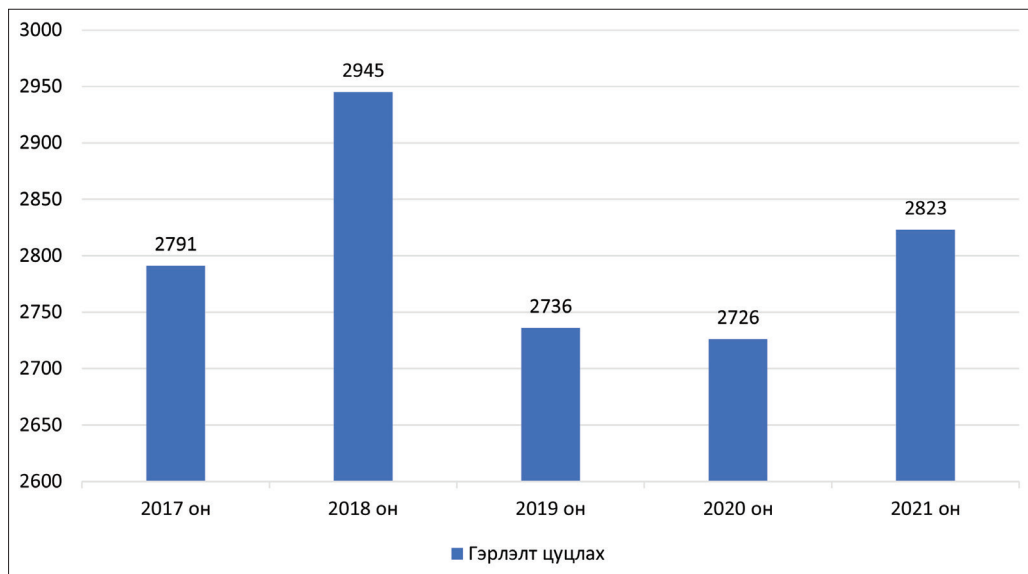
10 Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөл, Монгол Улсын шүүхийн тайлан 2021 он, Холбоос: https://www.judcouncil.mn/site/news_full/11991, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.12.20.

ХОЁР. ГЭР БҮЛИЙН ХАРИЛЦААНААС ҮҮССЭН ЗАРИМ ТӨРЛИЙН ИРГЭНИЙ ХЭРГИЙН ШҮҮХИЙН ПРАКТИК

2.1 Гэрлэлт цуцалсан шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ

2017 онд гэрлэлт цуцлуулах нийт 2791 хэрэг шийдвэрлэсэн бол 2018 онд үүнээс 154 хэргээр олон буюу буюу 5.5% хувиар өссөн байна. 2019 онд гэрлэлт цуцлуулах хэргийн тоо өмнөх оноосоо 209 хэрэг буюу 7%-иар буурсан ч 2021 онд 2020 онтой харьцуулахад 97 хэргээр олон буюу 3.5%-иар өссөн үзүүлэлттэй байна. (График 4.4-өөс үзнэ үү.)

График 4.4. Гэрлэлт цуцлах хэргийн тоо (2016-2021)

Эх сурвалж: ШЕЗ-ийн албан ёсны мэдээлэлд үндэслэсэн ҮСХ-ны мэдээлэл¹¹

Гэрлэлт цуцлах болсон шалтгаан нөхцөлд юуг хамаарах талаар Гэр бүлийн тухай хуульд тусгайлан заагаагүй боловч шүүх гэрлэлт цуцлуулахаар гаргасан нэхэмжлэлийн шаардлага дахь гэрлэгчдээс гэр бүлийн харилцаагаа цаашид хэвийн үргэлжлэх боломжгүйд хүргэсэн объектив болон субъектив нөхцөл байдлыг тогтоож, улмаар гэрлэгчид болон хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгод нийцүүлж шийдвэрлэнэ. Шүүх гэрлэлт цуцлуулах тухай нэхэмжлэлийг хүлээн авч хянан шийдвэрлэхдээ гэрлэлт цуцлах болсон шалтгааныг тогтооно.¹²

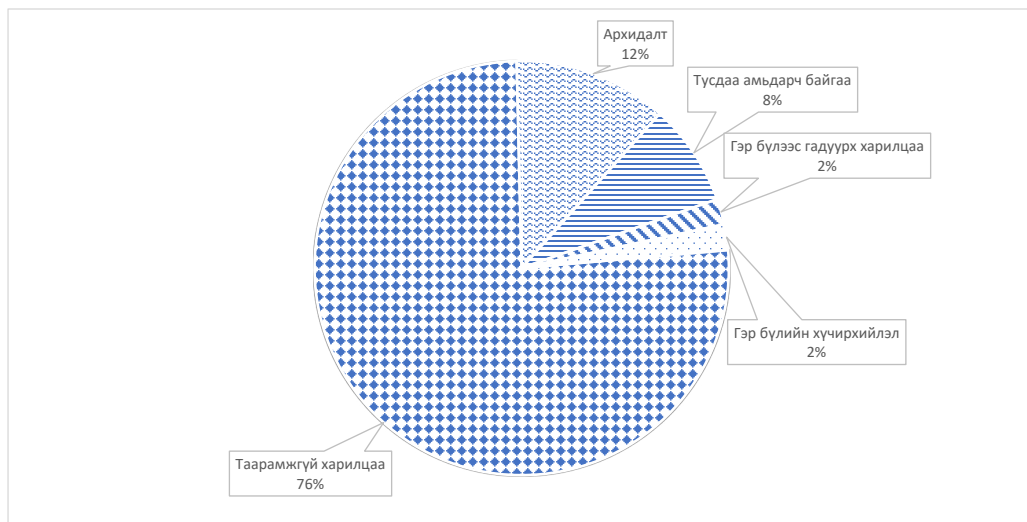
Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан Shuukh.mn сайтаас, 2017 онд шийдвэрлэсэн, гэрлэлт цуцалсан шүүхийн шийдвэрүүдээс 50 шийдвэрийг түүвэрлэж, нэхэмжлэлийн шаардлага, хариуцагчийн тайлбар, мөн шүүхийн шийдвэрт тусгасан гэрлэлт цуцлах болсон шалтгааныг тодрууллаа. Үүнд, таарамжгүй харилцаа 32 буюу 64%, гэр бүлээс гадуурх харилцаа тогтоосон 10 буюу 20%, архидалт 5 буюу 10%, тусдаа

11 Үндэсний статистикийн хорооны цахим хуудас, Холбоос: https://www.1212.mn/mn/statistic/stat-cate/573071/table-view/DT_NSO_2300_041V1, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.12.20.

12 Нээлттэй Нийгэм Форум, “Шүүхийн шийдвэрийн шинжилгээ, Эмхэтгэл I”, (УБ, 2018), 92 дахь тал

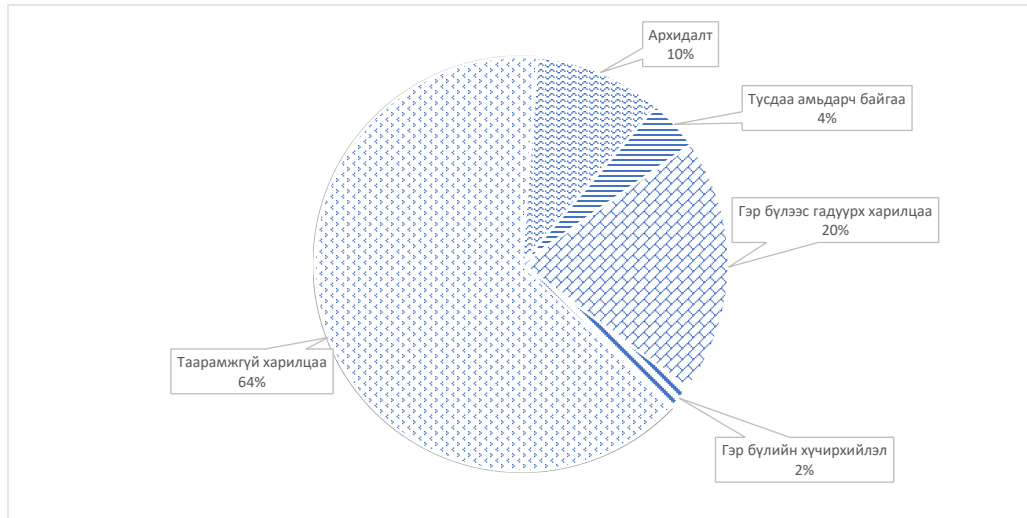
амьдарч байгаа 2 буюу 4%, гэр бүлийн хүчирхийлэл 1 буюу 2%-ийг тус тус эзэлж байна. (Үүнийг График 4.5-аас үзнэ үү.)

График 4.5. Гэрлэлт цуцлах болсон шалтгаан (2017)

Эх сурвалж: Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан www.shuukh.mn -аас түүвэрлэв.

График 4.6. Гэрлэлт цуцлах болсон шалтгаан (2022)

Эх сурвалж: Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан www.shuukh.mn -аас түүвэрлэв.

2022 онд шийдвэрлэсэн, гэрлэлт цуцалсан шүүхийн шийдвэрүүдээс 50 шийдвэрийг түүвэрлэн авч үзэхэд, гэрлэлт цуцлах болсон шалтгаанд таарамжгүй харилцаа 38 буюу 76%, архидалт 6 буюу 12%, тусдаа амьдарч байгаа 4 буюу 8%, гэр бүлээс гадуурх харилцаа 1 буюу 2%, мөн гэр бүлийн хүчирхийлэл 1 буюу 2%-ийг тус тус эзэлсэн болно.

Ийнхүү 2017 он ба 2022 оны шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэж судлахад, гэрлэлт цуцлалтын шалтгаанууд ойролцоо байв.

2.2. Эцэг тогтоосон шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 7 дугаар зүйлийн 1-д “Хүүхэд төрмөгцөө бүртгүүлэх, төрсөн цагаасаа нэр авах, иргэний харьяалалтай болох, түүнчлэн эцэг эхээ боломжийн хэрээр мэдэх, хайр халамжийг нь хүртэх эрх эдэлнэ.” хэмээн заасныг Монгол Улс хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээдэг.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 23.2-т “Энэ хуулийн 22-т зааснаас бусад тохиолдолд хүүхдийн эцэг, эх, асран хамгаалагч, төрөл, садангийн хүн, хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах байгууллага буюу 14 нас хүрсэн хүүхдийн хэн нэгний өргөдлийг үндэслэн эцэг, эхийг шүүх тогтооно”. Мөн хуулийн 23.2-т “Эцэг, эхийг тогтооход хариуцагч хүүхдийн эцэг, эхтэй эр, эмийн харилцаатай байсныг нотлох баримт, эмнэлгийн шинжилгээ, бусад баримтыг үндэслэнэ” гэж заасан. Хүүхдийн эцэг биш гэж хариуцагч маргаж байгаа тохиолдолд зохигчдын хүсэлтээр шүүгч захирамж гарган эцэг тогтоох шинжилгээ хийлгэхээр Шүүхийн шинжилгээний Үндэсний төвийн Шүүх эмнэлгийн хэлтсийг шинжээчээр томилно.¹³

График 4.7. Эцэг тогтоох хэргийн тоо (2016-2021)

Эх сурвалж: ШЕЗ-ийн албан ёсны мэдээлэлд үндэслэсэн ҮСХ-ны мэдээлэл¹⁴

График 7-д харуулсан, 2017-2021 онд шийдвэрлэсэн эцэг тогтоох хэргийн тоон үзүүлэлтийг авч үзвэл, 2017 онд 467 хэрэг байсан бол 2018 онд 392 хэрэг болж буурсан ч 2019 онд 465 хэрэг болж өссөн; 2020 онд 402 хэрэг шийдвэрлэсэн бол 2021 онд 331 болж буурчээ. 2021 оныг 2017 онтой харьцуулбал 136 хэргээр буюу 29.2% хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна. Сүүлийн 5 жилийн хувьд, эцэг тогтоох хэргийг шийдвэрлэсэн үзүүлэлт нэг жилд дунджаар 411 хэрэг оногдож байна. Олон улсын гэрээгээр баталгаажуулсан хүний эрх зөрчигдсөн тохиолдолд шүүхэд хандаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй ч энэ эрхээ эдлэхгүй үлддэг байдал бас бий.

¹³ Нээлттэй нийгэм форум, “Шүүхийн шийдвэрийн шинжилгээ, Эмхэтгэл I”, (УБ, 2018), 102 дахь тал.

¹⁴ Үндэсний статистикийн хорооны цахим хуудас, Холбоос: https://www.1212.mn/mn/statistic/stat-cate/573071/table-view/DT_NSO_2300_041V1, Сүүлд үзсэн огноо : 2022.12.20.

Үүнийг харгалзан, хүүхэд эцэг эхээ боломжийн хэрээр мэдэх, хайр халамжийг нь хүртэх эрхийн зөрчил манай улсад байсаар байгааг халах эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай юм.

2.3. Эцэг, эх байх эрх хассан шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ

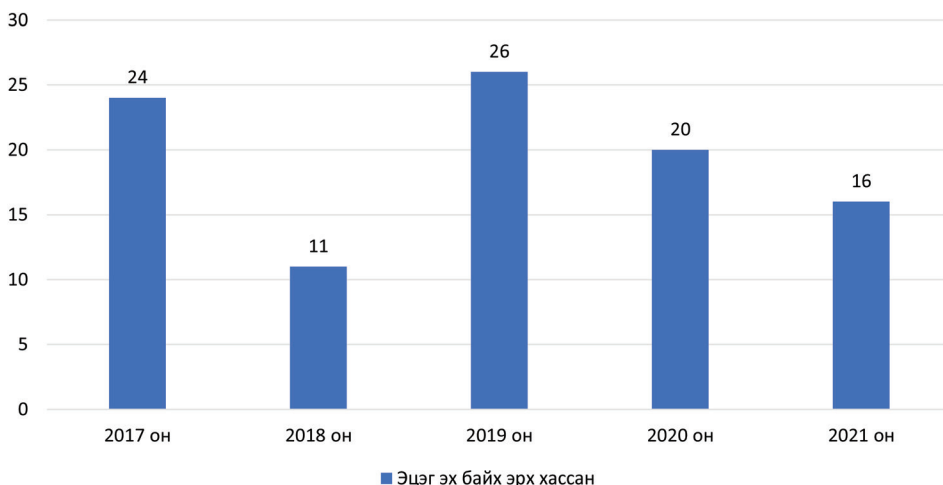
Гэр бүлийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд “Эцэг, эх байх эрхээ урвуулан ашигласан/хүүхдээ хаях, санаатай төөрүүлэх, тарчлаан зовоох, худалдах, барьцаалах, биеийг нь үнэлэх, шунахай зорилгоор ашиглах, эрх зүйн зөрчилд татан оруулах зэргээр/, хүүхэдтэйгээ удаа дараа хэрцгий харьцсан, бэлгийн харьцаанд оруулахаар завдсан, оруулсан, сэтгэл санааны хүнд дарамтад байлгасан, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх үүргээс санаатайгаар зайлсхийсэн, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис байнга хэрэглэдэг хүний эцэг, эх байх эрхийг шүүх хасаж болно” гэж заасан.

Мөн хуулийн 27.1-т “Хүүхдийг орон сууц, хувцас, хоол ундаар байнга санаатай гачигдуулсан, хөдөлмөрийг нь зүй бусаар ашигласан, гуйлгачлуулсан, орон гэрээсээ дайжуулсан, гадуурхсан хүний эцэг, эх байх эрхийг зургаан сар хүртэл хугацаагаар шүүх хязгаарлаж болно” гэж заажээ.

ҮСХ-ны мэдээлэл болон Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан Shuukh.mn сайтад, эцэг, эх байх эрх хязгаарлах хэргийг эцэг, эх байх эрх хасах хэргийн төрөлд оруулан шүүхийн шийдвэрийн мэдээллийг хамтад нь байршуулдаг байна.

ҮСХ-ны мэдээллийг үндэслэн, эцэг, эх байх эрх хассан шүүхийн шийдвэрийн 2017-2021 оны тоон үзүүлэлтийг эхний ээлжинд авч үзье.

График 4.8. Эцэг эх байх эрх хассан хэргийн тоо (2017-2021)

Эх сурвалж: ШЕЗ-ийн албан ёсны мэдээлэлд үндэслэсэн ҮСХ-ийн мэдээлэл¹⁵

Эцэг, эх байх эрх хассан шүүхийн шийдвэрийн тоо 2017- 2021 онд гэр бүлийн холбогдолтой бусад төрлийн хэргээс цөөн боловч өсөлт, бууралт хэлбэлзсэн төлөв бас ажиглагдаж байна. 2018 онд 11 хэрэг байсан бол 2019 онд 26 хэрэг болсон нь сүүлийн 5 жилийн хамгийн дээд өссөн үзүүлэлт болжээ. 2020, 2021 онд

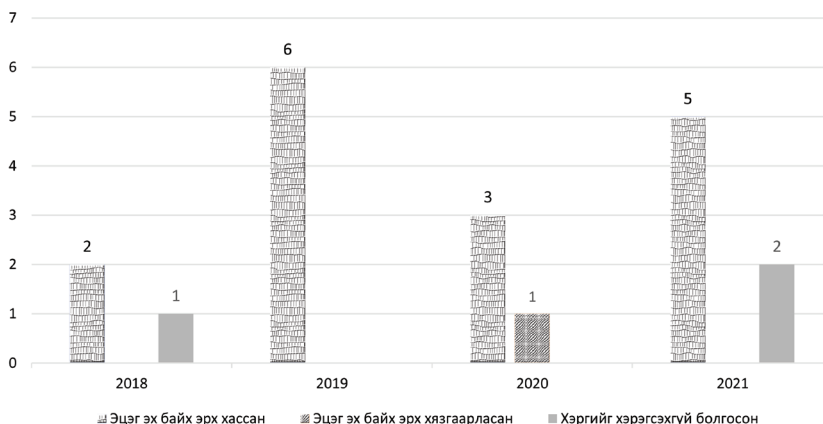
¹⁵ Үндэсний статистикийн хорооны цахим хуудас, Холбоос: https://www.1212.mn/mn/statistic/stat-cate/573071/table-view/DT_NSO_2300_041V1, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.12.20.

шүүхээр шийдвэрлүүлсэн энэ төрлийн хэргийн тоо буурсан байна. (Энэ нь шүүхийн шийдвэрийн цахим сан Shuukh.mn сайтад байршуулсан шүүхийн шийдвэрийн тоон мэдээллээс зөрүүтэй.)

Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан Shuukh.mn сайтад байршуулсан, эцэг, эх байх эрх хассан 2018-2021 оны шүүхийн шийдвэрүүдээс эцэг, эх байх эрх хассан ба хязгаарласан шүүхийн шийдвэрүүдийг ангилж байршуулсан байгааг авч үзье. 2018 онд нийт 3 шүүхийн шийдвэр, үүнээс эцэг, эх байх эрх хассан 2, эцэг, эх байх эрх хассан хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон 1 шүүхийн шийдвэр; Эцэг, эх байх эрх хассан шүүхийн шийдвэр 2019 онд 6 байх бөгөөд хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон болон эцэг, эх байх эрх хязгаарласан шүүхийн шийдвэр байхгүй; 2020 онд энэ төрлийн маргааныг шийдвэрлэсэн нийт 4 шүүхийн шийдвэрээс 3 шийдвэр нь эцэг, эх байх эрх хассан, 1 шийдвэр нь эцэг, эх байх эрх хязгаарласан шийдвэр; 2021 онд нийт 6 шүүхийн шийдвэрийн 5 нь эцэг, эх байх эрх хассан шийдвэр байгаа бол хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон шүүхийн шийдвэр 1 гэсэн үзүүлэлт гарсан.

Дээр дурдсан үзүүлэлт нь ҮСХ-ны мэдээллийн цахим санд байршуулсан холбогдох шүүхийн шийдвэрийн тоон мэдээллээс зөрүүтэй. Хувь хүний нууцтай холбоотой зэрэг шалтгааны улмаас шүүхийн шийдвэрийн цахим сан Shuukh.mn сайтад нийт шүүхийн шийдвэрийг байршуулдаггүй.

График 4.9. Эцэг эх байх эрх хассан хэргийн тоо (2018-2021)

Эх сурвалж: Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан www.shuukh.mn -аас түүвэрлэв.

2.4. Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулсан шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ

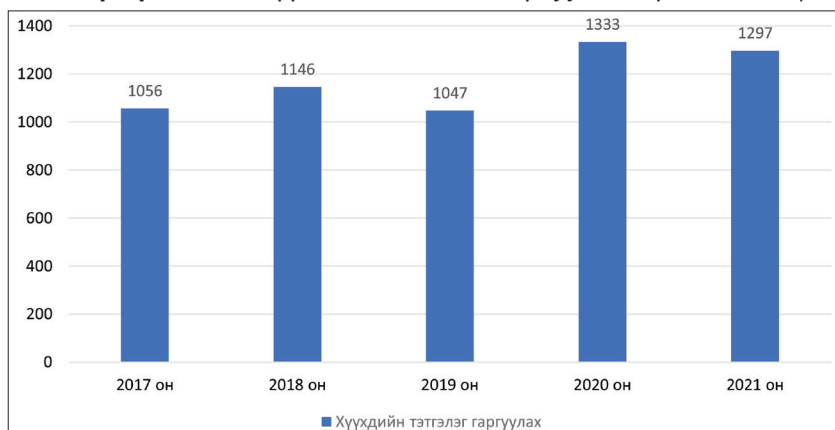
НҮБ-ийн 1989 оны Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 3 дугаар зүйлд “Нийгмийн хамгааллын улсын буюу хувийн байгууллага, шүүх, захиргааны болон хууль тогтоох байгууллагаас хүүхдийн талаар явуулах аливаа үйл ажиллагаанд юуны өмнө хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангаж ажиллах ёстой” гэж заасан. Үүнээс үзвэл хүүхдийн дээд эрх ашгийг хамгаалах нь шүүхийн үйл ажиллагаанд нэгэн адил хамаарах бөгөөд үүний илрэл нь гэр бүлийн эрх зүйн маргааныг шийдвэрлэхэд хүүхдийн эрх ашгийг нэн тэргүүн харгалзан үзэх ёстой.¹⁶

¹⁶ Улаанбаатар хотод гэр бүл, өсвөр насны хүний хэргийн дагнасан шүүх байгуулах тухай хуулийн хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгааны тайлан (ШЕЗ-ийн захиалгаар Хууль, эрх зүйн хөгжлийн хүрээлэнгийн гүйцэтгэсэн судалгааны хэвлэгдээгүй тайлан), (УБ, 2019), 58 дахь тал.

ИХШХШТХ-ийн 132.5-д “Гэрлэгчид шүүхээс эвлэрүүлэх арга хэмжээ авсан хугацаанд эвлэрээгүй бол шүүгч гэрлэлтийг цуцлах шийдвэр гаргана. Шүүгч гэрлэлт цуцлах тухай шийдвэр гаргахдаа хүүхдийг цаашид хүмүүжүүлэх талаар гэрлэгчдийн хооронд хэлэлцэн тохирсон зүйл байхгүй бол хүүхдийг эцэг буюу эхийн хэний нь асрамжид үлдээх, хамтран өмчлөх дундын өмчийг хуваах, хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах болон орон сууцны маргааны асуудлыг нэхэмжлэлийг үндэслэн хянан шийдвэрлэнэ. Хуульд заасан бол гэрлэлт цуцлахыг бүртгэхэд хураах улсын тэмдэгтийн хураамжийн хэмжээг шүүх тодорхойлж, түүнийг гэрлэгчдийн хэн нь ямар хэмжээгээр төлбөл зохихыг тогтооно” гэж заасан. Мөн Гэр бүлийн тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.2.2-т зааснаар эцэг, эх хүүхдээ тэжээн тэтгэх үүрэгтэй. Гэр бүлийн тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1, 38.2, 38.3 дахь хэсгүүдэд эцэг, эх нь насанд хүрээгүй болон насанд хүрсэн боловч хөдөлмөрийн чадваргүй хүүхдээ тэжээн тэтгэх үүрэгтэй байх, эцэг, эх харилцан тохиролцож гэрээ байгуулан тэтгэлэг тогтоож болох, харилцан тохиролцож гэрээ байгуулаагүй бол тэтгэлийг шүүх тогтооно.

Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн хувьд, 2018 онд өмнөх оноосоо 90 хэргээр олон буюу 9.4% хувиар өссөн; 2020 онд өмнөх оноосоо 286 хэргээр буюу 27% хувиар тус тус өссөн байна. Эдгээр мэдээллээс үзэхэд хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн тоо жилээс жилд нэмэгдсэн үзүүлэлт гарчээ. Харин 2021 онд хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах нийт хэргийн тоо 1297 байгаа нь өмнөх оноосоо 36 хэргээр бага буюу 2.7%-иар буурсан байна. (График 10-аас үзнэ үү.) Гэсэн ч үүнийг гэрлэлт цуцлах хэргийн тоо 2021 онд өмнөх оноосоо өссөн байдалтай харьцуулан авч үзвэл хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн тоо буурсан нь анхаарал татах асуудал юм. Энэ нь гэрлэлт цуцлуулсан талууд хүүхэдгүй, эсвэл хүүхэд нь 18 насанд хүрсэн, эсвэл тэтгэлэг гаргуулахаар нэхэмжлэл гаргаагүй зэрэг шалтгаантай байж болно.

График 4.10. Хүүхийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн тоо (2017-2021)

Эх сурвалж: ШЕЗ-ийн албан ёсны мэдээлэлд үндэслэсэн ҮСХ-ийн мэдээлэл¹⁷

Энэхүү судалгаанд дэвшүүлсэн зорилт 2-ын хүрээнд, хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийг шүүх хянан шийдвэрлэхдээ нэхэмжлэлийн шаардлагад тусгасан эсэхээс үл хамаарч гэрлэлт цуцлах маргааныг шийдвэрлэхдээ хүүхдийн тэтгэмжийн асуудлыг давхар шийдэж байгаа эсэхийг тодруулъя.

¹⁷ Үндэсний статистикийн хорооны цахим хуудас, Холбоос: https://www.1212.mn/mn/statistic/stat-cate/573071/table-view/DT_NSO_2300_041V1, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.12.20.

2017 оны шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэн, гэрлэлт цуцлуулах нэхэмжлэл гаргахдаа хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах талаар давхар нэхэмжлээгүй 50 шүүхийн шийдвэрийг судалж үзэхэд, 10 шийдвэр буюу 20% нь хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулахаар шийдвэрлэж, 40 шүүхийн шийдвэр буюу 80% нь хүүхдийн тэтгэлгийг шийдвэрлээгүй гаргасан байна. 2022 оны шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэн, гэрлэлт цуцлуулах нэхэмжлэл гаргахдаа хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах талаар давхар нэхэмжлээгүй 50 шүүхийн шийдвэрийг судалж үзэхэд, хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулж шийдвэрлэсэн 5 шүүхийн шийдвэр буюу 10%, 45 шүүхийн шийдвэр буюу нийт шүүхийн шийдвэрийн 90% нь хүүхдийн тэтгэлгийг шийдвэрлэлгүй гаргасан байна.

Дээр дурдсан үзүүлэлт нь 2017, 2022 оны холбогдох шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэсэн тус тус 50 шүүхийн шийдвэрийн 40-45 шийдвэр нь шүүх гэрлэлт цуцлах шийдвэр гаргахдаа нэхэмжлэлийн шаардлагад дурдаагүй бол хүүхдийн тэтгэлгийг хамтад нь шийдвэрлэдэггүй байдлыг илэрхийлэв. Иймд ИХШХШТХ-ийн 132.5-д зааснаар шүүгч хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах асуудлыг нэхэмжлэлийг үндэслэн хянан шийдвэрлэнэ гэж заасныг баримталж, хэрэв нэхэмжлэлийн шаардлагад дурдаагүй л бол хүүхдийн тэтгэлгийг шийдвэрлэлгүй үлдээдэг тал ажиглагдаж байна. Ингэснээр хүүхдээ тэжээн тэтгэхтэй холбогдох үүргийг эцэг, эхийн аль нэг нь үүрэх нөхцөл болж, шүүхийн үйл ажиллагааны улмаас хүүхдийн эрх, ашиг сонирхол хохирох байдал үүсдэг.

2.5. Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцсон шүүхийн шийдвэрийн дүн шинжилгээ

Гэр бүлийн тухай хуулийн 61 дүгээр зүйлд хүүхэд үрчлэлтийг ямар үндэслэлээр хүчингүйд тооцохыг заажээ. Гэр бүлийн тухай хуулийн 61.1-т “Үрчлэгч нь эцэг, эх байх эрхээ урвуулан ашигласан, хүүхэдтэй хэрцгий харьцсан, хуурамч бичиг баримт бүрдүүлэн үрчлэн авах шийдвэр гаргуулсан, энэ хуулийн 57.2-т заасан этгээд болох нь илэрсэн тохиолдолд төрүүлсэн эцэг, эх, сонирхогч бусад этгээд, хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах байгууллага, 14 нас хүрсэн хүүхдийн өөрийн нэхэмжлэлээр шүүх үрчлэлтийг хүчингүйд тооцно” гэж заасан. Мөн хуулийн 61.2-т зааснаар шаардлагатай гэж үзвэл бусад үндэслэлээр шүүх үрчлэлтийг хүчингүйд тооцож болно.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 57.2-т “Ганц бие, бусдын асрамжид байгаа 60-аас дээш настай төрөл, садан бус Монгол Улсын иргэн, 60-аас дээш настай гадаадын иргэн, эцэг, эх байх эрхээ хязгаарлуулсан, хасуулсан буюу хязгаарлуулж, хасуулж байсан, урьд нь үрчлэн авсан хүүхдээ өөрийн буруугаас буцаан өгсөн, ашиг хонжоо олох зорилготой, шүүхийн шийдвэрээр иргэний эрх зүйн эрхийн бүрэн чадамжгүй буюу хязгаарлагдмал чадамжтай гэж тооцогдсон, сүрьеэ, сэтгэцийн өвчтэй, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис байнга хэрэглэдэг, эрүүгийн хэрэгт удаа дараа шийтгүүлсэн болон хорих ял эдэлж байгаа хүнд хүүхэд үрчлүүлэхийг хориглоно” гэж заасан.

Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан Shuukh.mn сайтад байршуулсан, хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцсон 2017- 2021 оны шүүхийн шийдвэрүүдийг авч үзэхэд, 2017 онд 97 шүүхийн шийдвэр, 2018 онд 12 шүүхийн шийдвэр, 2019 онд 11 шүүхийн шийдвэр, 2020 онд 12 шүүхийн шийдвэр, 2021 онд 9 шүүхийн шийдвэр байв. Эдгээр шүүхийн шийдвэрээс 2018-2021 оны шүүхийн шийдвэрүүдийг хамруулж, хүүхэд үрчилснийг ямар үндэслэлээр шүүх хүчингүйд тооцсоныг тухайлан авч үзье. Үүнд:

- 2018 онд нийт 12 шүүхийн шийдвэрээс 11 буюу 91.6% хувь нь Гэр бүлийн тухай хуулийн 61.2-т заасан “бусад үндэслэл”-ээр хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцож, 1 шүүхийн шийдвэр нь хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон;
- 2019 оны нийт 11 шүүхийн шийдвэрээс 9 буюу 81% хувь нь мөн “бусад үндэслэл”-ээр хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцож, 1 шүүхийн шийдвэр нь хэргийг хэрэгсэхгүй болгож, үлдсэн 1 шүүхийн шийдвэрээр хэргийг түдгэлзүүлсэн;
- 2020 онд нийт 12 шүүхийн шийдвэрээс 3 шүүхийн шийдвэр нь Гэр бүлийн тухай хуулийн 61.1-т заасан үндэслэлээр, үлдсэн 9 шүүхийн шийдвэр буюу 75% хувь нь “бусад үндэслэл”-ээр хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцож шийдвэрлэсэн;
- 2021 онд 9 шүүхийн шийдвэрээс 1 нь Гэр бүлийн тухай хуулийн 57.2-т заасан үндэслэлээр шийдвэрлэж, 1 шүүхийн шийдвэр нь хэргийг хэрэгсэхгүй болгож, үлдсэн 7 шүүхийн шийдвэр буюу 77% хувь нь “бусад үндэслэл”-ээр хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцож тус тус шийдвэрлэсэн үзүүлэлт гарсан.

Дээр дурдсан байдлаас үзэхэд, хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцсон 2018-2021 оны шүүхийн шийдвэрүүдийн дийлэнх нь Гэр бүлийн тухай хуулийн 61.2-т заасан “бусад үндэслэл”-ээр үрчлэлтийг хүчингүйд тооцсон байна. Нийт түүвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрүүдээс авч үзэхэд “бусад үндэслэл”-ээр гэдэгт дараах үндэслэлийг нэхэмжлэлийн шаардлагад дурдсан байв. Үүнд: гадаад улсад ажиллаж сурч ирээд хүүхдээ өөр дээрээ буцааж авах болсон, эцэг, эх нь хүүхдээ өөрийн асрамжид авах болсон, үрчлэгч өндөр насанд хүрсэн, эсвэл нас барсан зэрэг шалтгаан багтана.

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуульд гэрлэлт болон түүнд холбогдох бусад харилцаанд гэр бүлийн гишүүдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах төрийн үүргийг баталгаажуулсны дүнд төрөөс тогтвортой бодлого хэрэгжүүлж иржээ. Мөн гэр бүлийн харилцааны тогтвортой байдлыг хадгалах, хүүхдийн эрхийг хамгаалах, аливаа халдлага, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх чиглэлээр олон улсын гэрээний үүргээ биелүүлэх үүрэгтэй.

Нийгмийн амьдралд гарсан хурдацтай өөрчлөлтийн дагуу гэр бүлийн харилцааг зохицуулж буй дотоодын эрх зүйн орчныг онцгой анхаарах зайлшгүй шаардлага тулгарсан. Энэ хүрээнд Гэр бүлийн тухай хууль(Шинэчилсэн найруулга)-ийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах ажилд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн зарим төрлийн иргэний хэргийг хянан шийдвэрлэсэн шүүхийн практикийг судлав.

Гэр бүлийн эрх зүйн маргааны төрлүүд нь өөр хоорондоо харилцан холбоотой бөгөөд нэг төрлийн маргааныг шийдвэрлэхэд бусад асуудал хөндөгдөж, гэр бүлийн бусад гишүүний, ялангуяа хүүхдийн эрх, ашиг сонирхол зөрчигдөж, хохирдог байдал ажиглагдаж байна.

Гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн хэрэг, маргаан нь иргэний эрх зүйн бусад маргаанаас онцлог ялгаатай болохыг тодорхойлж, гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хангалттай үндэслэл болох эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай байна. Ингэснээр гэр бүл хамгаалал, гэр бүлийн тогтвортой байдлыг хадгалах төрийн бодлогын хэрэгжилтэд тодорхой нөлөө үзүүлнэ.

Энэхүү судалгаагаар, гэр бүлийн харилцаанаас үүссэн зарим төрлийн хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэсэн сүүлийн 5 жил (2017-2021 он)-ийн шүүхийн практикийг судалсны дүнд хийсэн дүгнэлтийг тоймлож, тулгамдаж буй зарим асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

Гэрлэлт цуцлах хэргийн тухайд: Гэр бүлийн тухай хуулийн дагуу хянан шийдвэрлэсэн хэргийн төрлүүдээс гэрлэлт цуцлах хэргийн тоо хамгийн их байхын зэрэгцээ буурахгүй, харин ч өсөх хандлагатай байна. Судалгааны зорилт 2-ын хүрээнд, шүүхийн шийдвэрүүдээс түүвэрлэн судлахад, гэрлэлт цуцлуулах болсон хамгийн том шалтгаан нь таарамжгүй харилцаа бөгөөд архидалт, хамтын бус амьдрал, гэр бүлээс гадуурх харилцаа, гэр бүлийн хүчирхийлэл зэрэг бусад шалтгаан гэрлэлт цуцлахад хүргэж байгааг тодруулав. (Шүүх гэрлэлт цуцлахдаа хүүхдийн тэтгэлгийг хамтад нь шийдвэрлэдэггүй зэрэг бусад асуудлыг холбогдох хэсгийн дүгнэлтээс үзнэ үү.)

Гэр бүл цуцлах хэргийг шүүхээр шийдвэрлэхээс өмнө хийгддэг эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны үр нөлөөтэй байдлыг нэмэгдүүлэх замаар гэр бүлийн тогтвортой байдлыг хадгалахад чиглэсэн ажиллагааг төрөөс анхаарах шаардлагатай. Гэрлэлт цуцлахад гэр бүлийн эрх зүйн маргааны бусад асуудал хөндөгддөг байдлыг харгалзан гэр бүлийн гишүүдийн эрх, ашиг сонирхол зөрчигдөх эрсдэлээс сэргийлэх, хамгаалах зохицуулалтыг хуульчлах нь зүйтэй.

Эцэг тогтоох хэргийн тухайд: Сүүлийн 5 жилийн хувьд, эцэг тогтоосон шүүхийн шийдвэрийн үзүүлэлт жилд дунджаар 411 хэрэг байна. Энэ нь нэг талаас хүүхдийн эцэг мөн эсэхийг хүлээн зөвшөөрөхгүй байх, нөгөө талаас хүүхдийн эцэг, эх байхтай холбоотой үүрэг, хариуцлага хүлээхгүй байх харилцаа, хандлага практикт байсаар байгаагийн илэрхийлэл юм. Энэ нь Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод заасан, Монгол Улсын хүлээсэн үүрэг хэрэгжихгүй байх зөрчилд мөн хүргэж байна. Иймд хүүхэд эцэг эхээ боломжийн хэрээр мэдэх, хайр халамжийг нь хүртэх эрхийн хэрэгжилтийг хангахад чиглэсэн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай.

Эцэг, эх байх эрх хасах хэргийн тухайд: 2017-2021 оны шүүхийн шийдвэрийн тоон үзүүлэлтээр, эцэг, эх байх эрх хасах хэрэг гэр бүлийн холбогдолтой бусад төрлийн хэргээс цөөн боловч өсөлт, бууралт хэлбэлзсэн төлөвтэй байна.

ҮСХ-ны мэдээллийн сайтад эцэг, эх байх эрхийг хязгаарлах хэргийг эцэг, эх байх эрхийг хасах хэргийн төрөлд оруулан тоон мэдээллийг хамтад нь байршуулдаг байдлыг өөрчилж, тус бүрээр нь ангилж, шүүхийн шийдвэрийн тоон үзүүлэлтийг ялгамжтай мэдээлэх нь зүйтэй юм.

Хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн тухайд: Шүүхийн практикаас үзвэл, 2017- 2020 онд хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн тоо жилээс жилд нэмэгдсэн байна. 2021 онд гэрлэлт цуцлах хэргийн тоо өссөн байхад хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах хэргийн тоо буурсан байдлын шалтгаант холбоог тодруулах нь олон талын ач холбогдолтой. Тус судалгаагаар дэвшүүлсэн зорилт 2-ын дүнд, шүүх гэрлэлт цуцлах шийдвэр гаргахдаа нэхэмжлэлийн шаардлагад дурдаагүй бол хүүхдийн тэтгэлэгийг хамтад нь шийдвэрлэдэггүй байдлыг тодрууллаа. Цаашид шүүхээр гэр бүл цуцлалтыг хянан шийдвэрлэхдээ хүүхдийн тэтгэлэгийг хамтад нь шийдвэрлэдэг зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасныг хэрэгжүүлж, хүүхдийн эрхийг хамгаалах, зөрчигдсэн эрхийг сэргээн эдлүүлэх тал дээр хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангах үүргээ шүүхийн байгууллага орхигдуулж байгааг анхаарч эрх зүйн хүрээнд дорвитой арга хэмжээ авах ёстой.

Хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцох хэргийн тухайд: Гэр бүлийн тухай хуульд хүүхэд үрчлэлтийг ямар үндэслэлээр хүчингүйд тооцохыг тодорхой заахаас гадна “бусад үндэслэл” гэж томъёолсон тодорхой бус үндэслэлийг мөн заасан. Гэвч хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцсон 2018-2021 оны шүүхийн шийдвэрүүдээс үзэхэд дийлэнх шийдвэр нь Гэр бүлийн тухай хуульд заасан “бусад үндэслэл”-д хамаарах үндэслэлүүдээр үрчлэлтийг хүчингүйд тооцсон байна. Иймд шүүхийн энэ практикийг харгалзан, Гэр бүлийн тухай хуульд заасан хүүхэд үрчлэлтийг хүчингүйд тооцох “бусад үндэслэл” гэсэн зохицуулалтад анхаарал хандуулж, үрчлэлтийг тооцох үндэслэлүүдийг нарийвчлан тодорхойлох шаардлагатай.

Гэр бүлийн тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулах хэрэгцээ, шаардлага байгааг онцлон тэмдэглэхийн зэрэгцээ Гэр бүлийн тухай хууль (шинэчилсэн найруулга)-ийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах ажилд энэхүү судалгаа дэмжлэг үзүүлнэ хэмээн найдаж байна.

ЗӨВЛӨМЖ

Судалгааны дүнд үндэслэн, бодлогын болон практик ач холбогдолтой хэмээн найдаж, дараах асуудлыг зөвлөмж болгож байна. Үүнд:

- Гэр бүлийн тухай хууль(шинэчилсэн найруулга)-ийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг тандан судлахдаа сүүлийн 5 жилийн шүүхийн практикт дүн шинжилгээ хийж, зарим асуудлыг тодруулсан энэхүү судалгааны үр дүнг ашиглах;
- 2019 онд ШЕЗ-ийн захиалгаар Хууль, эрх зүйн хөгжлийн хүрээлэнгийн гүйцэтгэсэн “Улаанбаатар хотод гэр бүл, өсвөр насны хүний хэргийн дагнасан шүүх байгуулах тухай хуулийн хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгааны тайлан” (хэвлэгдээгүй тайлан)-д тусгагдсан шүүхийн практикт хийсэн дүн шинжилгээ болон тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн санал, зөвлөмжийг мөн Гэр бүлийн тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулах ажлын хэрэгцээнд харгалзан үзэх;
- Гэр бүлийн тухай хуулийн дагуу шүүхээр хэрэг, маргааныг шийдвэрлэхдээ Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуульд заасан хүний эрх, тухайлбал Хүүхдийн эрхийн конвенцод баталгаажуулсан хүүхдийн эрхийг хангах үүрэг заавал биелэгдэх нөхцөлийг бүрдүүлж эрх зүйн зохицуулалтыг шинэчлэх;
- Гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг, маргааны шүүхийн шийдвэрийн цахим санг хөгжүүлэх, ашиглалтыг сайжруулах, тухайлбал гэр бүлийн эрх зүйн маргааны хүрээг тодорхой болгох замаар шүүхийн шийдвэрүүдийн ангиллыг нарийвчлан байршуулах ажлыг хэрэгжүүлэх зэрэг зөвлөмж багтана.

НОМ ЗҮЙ

Нэг. Хууль тогтоомж

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992 он
2. Монгол Улсын Гэр бүлийн тухай хууль, 1999 он
3. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль , 2002 он
4. Хүүхдийн эрхийн конвенц, 1988 он

Хоёр. Судалгааны тайлан

1. Нээлттэй Нийгэм Форум, Шүүхийн шийдвэрийн шинжилгээ, Эмхэтгэл I, УБ., 2018 он
2. Хууль, эрх зүйн хөгжлийн хүрээлэн, Улаанбаатар хотод гэр бүл, өсвөр насны хүний хэргийн дагнасан шүүх байгуулах тухай хуулийн хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгааны тайлан (ШЕЗ- ийн захиалгат судалгаа, хэвлэгдээгүй тайлан), 2019 он

Гурав. Цахим эх сурвалж

1. Эрх зүйн нэгдсэн мэдээллийн цахим сан www.legalinfo.mn
2. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан www.shuukh.mn
3. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн цахим хуудас <https://www.judcouncil.mn/>
4. Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан 1212.mn

